

NORMATIVNI STATUS SOVJETIZAMA KOLHOZ I SOVHOZ U HRVATSKIM RJEČNICIMA

Artur Bagdasarov i Milan Nosić

U rječniku suvremenoga Hrvatskoga pravopisa IHJJ (Zagreb, 2013.) nalaze se sovjetizmi *kolhoz* i *sovhoz* (str. 266. i 421.), ali ne i njihove izvedenice: *kolhozni*, *kolhoznica*, *kolhoznik*, *kolhoznički*. Leksemi *kolhoz* i *sovhoz* internacionalni su sovjetizmi koji su zbog svojega značenja postali pojmovi za posebnu vrstu sovjetskih kolektivnih gospodarstava pa su trebali biti navedeni u tom pravopisu sa svim svojim izvedenicama. Do raspada Sovjetskoga Saveza 1990-ih godina, uz te lekseme u rječnicima nije bilo potrebno navoditi nikakvu odrednicu, pogotovo ne da su to ideologemi. Nakon raspada Sovjetskoga Saveza u rječnicima uz lekseme *kolhoz*, *sovhoz* i njihove izvedenice obvezatno treba navoditi odrednicu *pov.* (povijesni izraz) jer je ta vrsta kolektivnih gospodarstava pretvoren u dionička društva i poljoprivredna poduzeća.

Nadalje, u pravopisnim rječnicima ne navode se nikakve odrednice (npr. leksičke, semantičke, stilotvorne i dr.), kako je to učinjeno u navedenom pravopisnom rječniku, nego uz natuknicu treba navesti sve njene paradigmatске oblike. Inače, u pravopisnom rječniku trebaju biti navedene sve riječi određenoga jezika i uvodno pravila pisanja pojedinih riječi i većih cjelina.

U pravopisnom rječniku Institutova pravopisa piše i ovo:

„kolhoz G kolhoza pov. i KOLHOZ; KOLHOZ G KOLHOZ-a (kolektivnoe hozjajstvo) i kolhoz” (str. 266.); „sovhoz G sovhoza i SOVHOZ; SOVHOZ G SOVHOZ-a (sovetskoe hozjajstvo) i sovhoz“ (str. 421.).

Ovdje valja reći da se u pravopisnim rječnicima ne navodi od čega je što nastalo i kako je nastalo, jer to pripada tvorbi riječi, nego samo kako se što piše. Osim toga, *kolhoz* i *sovhoz* opće su imenice koje se pišu malim, a ne velikim slovima.

Hrvatski leksikografi su se različito odnosili prema tim sovjetizmima – jedni su ih izostavljali iz svojih rječnika, drugi su ih navodili. Zanimljivo je da tih riječi nema u *Pravopisu hrvatskosrpskog jezika* (školsko izdanje, prir. Ljudevit Jonke i Mihajlo Stevanović, Zagreb: Matica hrvatska, Novi Sad: Matica srpska, ⁸1970.), nema tih riječi (osim – *kolhoznik*) ni u Anić-Silićevu pravopisu iz 1990., nema ih ni u Matičinu pravopisu iz 2007., ni Babić-Finka-Mogušević pravopisi, različitih izdanja, nemaju riječi *kolhoz* i *sovhoz*.

U Rječniku hrvatskoga jezika (ur. J. Šonje) nema leksema *sovhoz*, ali je zato leksikografski obrađen leksem *kolhoz* i njegove dvije sufiksalne tvorenice: *kolhozni* i *kolhoznik* (str. 465.). Lekseme *kolhoz* i *sovhoz* nema ni Hrvatski opći leksikon Leksikografskoga zavoda Miroslava Krležice iz 1996. Uvidom u građu Anićeva rječnika može se uočiti odakle su pisci Institutova pravopisa crpili podatke za svoj pravopisni rječnik. U prvom izdanju Anićeva rječnika iz 1991. na str. 268. nalazimo:

„kolhoz m (rus.) kolektivno državno gospodarstvo (u Sovjetskom Savezu) koje objedinjuje zemlju predviđenu za veliku, uglavnom monokulturnu proizvodnju“, a na str. 671.: „sovhoz m (rus.) pov. ideol. državno poljoprivredno dobro u Sovjetskom savezu“.

Leksemu *sovhoz* autor je dodao odrednicu *pov.* (povijesni) i *ideol.* (ideološki), a leksemu *kolhoz* nije ništa dodao. Treće, prošireno izdanje Anićeva rječnika iz 1998., uzgred budi rečeno, već ima odrednicu *pov.* (povijesni) uz leksem *kolhoz* kao u Institutovu pravopisu. Postoje odrednice *pov.* (povijesni) uz natuknicu *kolhoz* i *pov.* (povijesni) i *ideol.* (ideološki) uz natuknicu *sovhoz* i u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku koji je sastavljen na osnovi Anićeva rječnika (Hrvatski enciklopedijski rječnik, str. 589. i 1219., glavni urednici: Ljiljana Jojić i Ranko Matasović). Zašto natuknica *kolhoz* pripada samo povijesti, a *sovhoz* još i ideologiji, nije nimalo jasno. Možda zato što složenica *sovhoz* znači ‘sovjetsko hozjajstvo’ (gospodarstvo), a *kolhoz* nema značenja sovjetski i ima ‘kolektivnoe hozjajstvo’, ali i *kolhoz* pripada sovjetskoj vlasti i valja li uopće navoditi u rječnicima još i ideologeme? Jesu li takve pojave tih riječi u različitim priručnicima posljedica neujednačene obradbe ili žurbe ili još čega?

Kad se govori o riječima *kolhoz* i *sovhoz*, navedenima u pravopisnom rječniku Hrvatskoga pravopisa IHJJ (Zagreb, 2013.), treba ovdje skrenuti pozornost na pogrešku. Riječi *kolhoz* i *sovhoz* u hrvatskom jeziku smatraju se rusizmima jer su i tvorene u skladu sa zakonitostima ruskoga jezika iz kojega su i posuđene. Ruska riječ *kolhòz* (zabilježena je od 1920.) kratica je sintagme ‘kolektivnoe hozjajstvo’. Na isti način tvorena je i ruska riječ *sovhòz*, samo što joj je motivirajuća sintagma ‘sovetское hozjajstvo’. Te su dvije riječi u ruskom jeziku tvorene tako da je fonemska postava dviju riječi iz pridjevsko-imeničke sintagme kraćena do prvih triju segmenata nakon čega su te kratice srasle u novotvorenicu, dakle *koll-ektivnoe hoz-jajstvo* > *kolhòz* i *sov-etskoie hoz-jajstvo* > *sovhòz*.

Takva tvorba postoji u svim slavenskim jezicima, u hrvatskom:

al-uminijska fol-ija > *alfol*, *mobi-lni tel-efon* > *mobitel*, *mas-ovni pok-ret* > *maspok*, *stud-entski dom* > *studom* > *Studom* (ime bivšega zagrebačkoga poduzeća), *stru-čno na-zivlje* > *struna* > *Struna* (ime projekta IHJJ) i dr.;

u srpskom:

no-va lit-eratura > *nolit* > *Nolit* (ime beogradskoga izdavačkoga poduzeća), *Kos-ovo i Met-ohija* > *Kosmet* (ime bivše jugoslavenske autonomne pokrajine) i dr.;

u češkom:

děl-nický dop-isovatel > *děldop*, *hist-orický mat-erialismus* > *histmat*, *kulturně propagační referent* > *kultprop* i dr.;

u ruskom:

G-lávnoe u-pravlénie ispravítel'no-trúdovyh lág-erej > *gulag*, *Kom-unistíčeskij so-júz mol-oděži* > *komsomol*, *sam izdátel'stvo* > *samizdát* i dr.

To je poseban tvorbeni način kada se višečlani naziv, zbog ekonomičnosti uporabe, krati tako da se od svake punoznačne riječi u nazivu uzme nekoliko početnih jedinica koje se slažu u monoleksemnu novotvorenicu, dakle slaganjem se dobije kratica nastala kraćenjem leksema u višečlanom terminu. U takvoj tvorbi nisu važni početni slogovi kraćenih riječi nego odabir jedinica koji omogućuje oblikovanje monoleksemnoga naziva koji će biti lako pamtljiv i uporabljiv. Tako tvorene kratice većinom su dvosložne i na svim se razinama uključuju u jezični sustav određenoga jezika. Pravila tvorbe takvih kratica ista su u svim slavenskim jezicima.

U hrvatski jezik su imenice *kòlhoz* i *sòvhoz* preuzete kao apelativi, dakle kao pojmovi općega značenja. U načelu skoro svaki apelativ, ako to dopušta značenje, može tvorbenim postupkom konverzije postati ime, npr. *jagoda* (voće) > *Jagoda* (osobno ime). Tada se takve imenice, koje su imena, pišu početnim velikim slovom, a apelativi početnim malim slovom. Opće imenice *kòlhoz* i *sòvhoz* nisu ni u jednom jeziku postale vlastita imena i ne postoji ništa čemu su one ime.

Višečlane sintagme, koje su u ulozi imena, zbog ekonomičnosti u pismu i govoru mogu se kratiti tako da se od svake punoznačne riječi uzme prvo slovo koje se grafijski ostvaruje kao veliko. Slijed takvih velikih slova čini riječ koja ima svoju prozodiju i sklonidbu te zbir značenja svih riječi iz sintagme. Kao primjer navodimo ime *H-rvatska a-kademija z-nanosti i u-mjetnosti* koje uzimanjem prvih segmenata postaje *HAZU*. Isti takav postupak postoji i u drugim jezicima, npr. iz višečlana engleskoga imena *U-nited N-ations E-ducational, S-cientific and C-ultural O-rga-nization* uzimanjem prvih slova svih punoznačnih riječi nastaje kraće ime *UNESCO*.

Riječi *kòlhoz* i *sòvhoz* nisu na taj način tvorene i ne mogu se pisati kao *KOLHOZ* i *SOVHOZ* (Hrvatski pravopis IHJJ, str. 266. i 421.) jer to nije u skladu sa zakonitostima tvorbe riječi u hrvatskom standardnom jeziku ni s pravilima o pisanju velikoga slova u Hrvatskom pravopisu IHJJ (str. 21. – 35.). Ne samo da se ne mogu velikim slovima pisati sovjetizmi *kolhoz* i *sovhoz*, nego ni hrvatske pokraćenice *maspok* i *struna* kako je to navedeno u rječniku toga pravopisa (*maspok* i *MASPOK*, str. 286., te *Struna* i *STRUNA*, str. 427.). Ni jedan nastavnik hrvatskoga jezika nije u stanju svojim učenicima objasniti pisanje velikim slovima svih jedinica navedenih četiriju riječi.

Literatura i izvori

- Anić, Vladimir: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, ¹1991., ²1994.
Anić, Vladimir: Veliki rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb, 2003.
Anić, Vladimir, Goldstein, Ivo: Rječnik stranih riječi, Novi Liber, ¹1999.
Anić, Šime, Klaić, Nikola, Domović, Želimir: Rječnik stranih riječi, Sani-PLUS, Zagreb, 2002.
Anić, Vladimir, Silić, Josip: Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Sveučilišna naklada Liber, Školska knjiga, Zagreb, ²1987.

- Anić, Vladimir, Silić, Josip: Pravopis hrvatskoga jezika, Novi Liber, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
- Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan: Hrvatski pravopis, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Babić, Stjepan, Ham, Sanda, Moguš, Milan: Hrvatski školski pravopis, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Babić, Stjepan, Moguš, Milan: Hrvatski pravopis (usklađen sa zaključcima Vijeća za normu), Školska knjiga, Zagreb, 2011.
- Badurina, Lada, Marković, Ivan, Mićanović, Krešimir: Hrvatski pravopis, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.
- Cipra, Franjo, Klaić, Bratoljub: Hrvatski korijenski pravopis, Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1944.; pretisak, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.
- Gluhak, Alemko: Hrvatski etimološki rječnik, August Cesarec, Zagreb, 1993.
- Hrvatska enciklopedija, 2., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2000.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik, Novi Liber, Zagreb, 2002.
- Hrvatski jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školska knjiga, Zagreb, 1999.
- Hrvatski opći leksikon, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2012.
- Hrvatski pravopis, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
- Jezični savjetnik, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999.
- Jezični savjetnik s gramatikom, Matica Hrvatska, Zagreb, 1971.
- Klaić, Bratoljub: Rječnik stranih riječi, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1978.
- Opća i nacionalna enciklopedija, 2., Prolexys, Večernji list, Zagreb, 2005.
- Rječnik hrvatskoga jezika (ur. Z. Šonje), Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Skok, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971. – 1974.
- Školski rječnik hrvatskoga jezika, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2015.
- Veliki školski leksikon, Školska knjiga, Zagreb, 2003.

Sažetak

Milan Nosić, Rijeka

Artur Bagdasarov, Moskva

UDK 811.163.42, pregledni rad

primljen 3. rujna 2017., prihvaćen za tisak 31. listopada 2017.

Normative Status of the Sovietisms *kolhoz* and *sovhoz* in Croatian Dictionaries

The paper analyzes the problem of usage of the lexemes *kolhoz* and *sovhoz* based on the spelling of these two Sovietisms in different Croatian language manuals.